

O'rta Osiyoda universitetlarning va ularda kutubxonalar tashkil etilishi, 1918-1991 davrdagi universitet kutubxonalarining jamiyatdagi o'rni

Pirmedova Xaytgul Muxammedovna

Annotatsiya. Ushbu maqola 1918 yildan 1991 yilgacha bo'lgan davrda Markaziy Osiyodagi universitetlar va ularning kutubxonalarining tarixiy rivojlanishini o'rganadi. Asosiy e'tibor bu davrda universitet kutubxonalarining jamiyatdagi rolini, xususan sovet ta'siri sharoitida tushunishga qaratilgan. Tadqiqotda ushbu muassasalar mintaqaning intellektual va madaniy rivojlanishiga qanday hissa qo'shganligi hamda ular duch kelgan muammolar ta'kidlangan. Tarixiy tahlil va arxiv manbalarini ko'rib chiqish kombinatsiyasi orqali maqola universitet kutubxonalarining bilim va ta'lim markazlari sifatidagi ahamiyati haqida tushuncha beradi.

Kalit so'zlar: Markaziy osiyo, universitet kutubxonalari, sovet ittifoqi, intellektual tarix, madaniy rivojlanish, oliy ma'lumot, arxiv tadqiqotlari.

1918-1991 yillar o'rtasidagi davr Markaziy Osiyo uchun, xususan, ta'lim va madaniyat sohalarida muhim o'zgarishlardan biri bo'ldi. Sovet hukmronligi davrida universitetlar va kutubxonalarni tashkil etish davlatning aholini modernizatsiya qilish va o'qitish bo'yicha harakatlarining Markaziy qismiga aylandi. Universitet kutubxonalari, xususan, talabalar va o'qituvchilarning ilmiy izlanishlarini qo'llab-quvvatlab, keng jamiyat uchun ochiq bo'lgan davlat muassasalari sifatida xizmat qilib, bilimlar ombori sifatida hal qiluvchi rol o'ynadi. Ushbu maqola ushbu universitet kutubxonalarining tashkil etilishi va rivojlanishini o'rganishga, ularning ushbu davrdagi roli, muammolari va Markaziy Osiyo jamiyatiga qo'shgan hissalarini o'rganishga qaratilgan.

O'rta Osiyoda 1918-1991 yillar o'rtasidagi davr sezilarli siyosiy, ijtimoiy va madaniy o'zgarishlar bilan ajralib turdi, bu asosan sovet hokimiyatining o'rnatilishi ta'sirida edi. Ushbu davr universitetlar va kutubxonalarning yaratilishi va kengayishi

Sovet Ittifoqining o'z hududlarida, shu jumladan Markaziy Osiyoda ta'lim, fan va madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan keng ko'lamli sa'y-harakatlari doirasida amalga oshirildi.

Markaziy Osiyoda universitetlarning tashkil etilishi.

Dastlabki Sovet davri (1918-1940 yillar):

- Sovet ta'lim islohotlari: Rossiya inqilobidan keyin Sovet hukumati savodsizlikni yo'q qilish va sotsialistik mafkurani targ'ib qilishga qaratilgan ta'lim islohotlarini amalga oshirdi. Bu sovet Ittifoqi bo'ylab, shu jumladan o'rta Osiyo bo'ylab universitetlarning tashkil etilishiga olib keldi.

- Asosiy Universitetlar:

- Toshkent Davlat universiteti (1920): O'zbekistonda tashkil etilgan Markaziy Osiyodagi eng qadimiy va ko'zga ko'ringan universitetlardan biri. Bu oliy ma'lumot va tadqiqot uchun asosiy markazga aylandi.

- Qozog'iston Davlat universiteti (1934): hozirda al-Farobiy nomidagi qozoq milliy universiteti sifatida tanilgan, u Qozog'istonning etakchi muassasasi edi.

- Tojikiston Davlat universiteti (1948): Tojikistonning Dushanbe shahrida tashkil etilgan bo'lib, u mintaqaning intellektual hayotida hal qiluvchi rol o'ynadi.

Kengayish va konsolidatsiya (1950-1980 yillar):

- Mutaxassislik va tadqiqot: universitetlar muhandislik, qishloq xo'jaligi, tibbiyot va tabiiy fanlar kabi turli sohalarda ixtisoslasha boshladilar. Ular Sovet iqtisodiyotini qo'llab-quvvatlash uchun mutaxassislarni tayyorlashda ajralmas edi.

- Mintaqaviy ta'sir: Markaziy Osiyodagi universitetlar, shuningdek, keng Sovet doirasida tadqiqot va ta'lim uchun muhim markazlarga aylandilar, ko'pincha Moskva va Leningraddagi muassasalar bilan hamkorlik qildilar.

Markaziy Osiyoda kutubxonalar tashkil etish.

Milliy va universitet kutubxonalari:

- Milliy kutubxonalar: har bir Markaziy Osiyo Respublikasi bilim va madaniyat ombori bo'lib xizmat qilgan o'z milliy kutubxonasini tashkil etdi. Masalan, O'zbekiston Milliy kutubxonasi 1919 yilda Toshkentda tashkil etilgan.

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi

- Universitet kutubxonalari: universitetlar bilan bir qatorda akademik tadqiqotlar va ta'limni qo'llab-quvvatlash uchun kutubxonalar tashkil etildi. Ushbu kutubxonalar talabalar, tadqiqotchilar va keng intellektual hamjamiyat uchun muhim manbalarga aylandi.

Jamiyatdagi roli:

- Madaniyat markazlari: kutubxonalar nafaqat ta'lim muassasalari, balki ular adabiyot, davriy nashrlar va boshqa bilim turlaridan foydalanishlari mumkin bo'lgan madaniyat markazlari bo'lib xizmat qilgan. Ular Sovet mafkurasi va madaniyatini targ'ib qilishda muhim rol o'ynagan.

- Bilimlarni saqlash: Markaziy Osiyo kutubxonalarida ko'plab adabiyotlar, jumladan, mahalliy tillardagi asarlar va ssenariylar to'plangan va saqlangan. Bu mintaqaning madaniy merosini saqlash uchun juda muhim edi.

- Savodxonlik va ta'lim: kutubxonalar savodxonlik darajasini oshirish bo'yicha Sovet kampaniyasida Markaziy o'rin tutgan. Ular keng aholi uchun kitoblar va o'quv materiallaridan foydalanish imkoniyatini yaratdilar.

Universitet kutubxonalarining jamiyatdagi o'rni (1918-1991)

Ta'limni Qo'llab-Quvvatlash:

- Akademik manbalar: universitet kutubxonalari talabalar va o'qituvchilarga o'z muassasalarining o'quv dasturlarini qo'llab-quvvatlab, darsliklar, ilmiy ishlar va ilmiy jurnallardan foydalanish imkoniyatini berdi.

- Tadqiqot infratuzilmasi: ushbu kutubxonalar turli fanlar bo'yicha tadqiqotlarni rivojlantirish uchun juda muhim edi. Ularda ko'pincha boshqa joylarda topish qiyin bo'lgan kolleksiyalar joylashtirilgan va bu ularni ilmiy ish uchun juda muhimdir.

Madaniy va mafkuraviy ro'l:

- Sovet mafkurasini tarqatish: universitet kutubxonalari sotsialistik qadriyatlarga mos adabiyotlarga kirishni ta'minlash orqali Sovet mafkurasini targ'ib qilishda muhim rol o'ynadi. Ularda Marks, Lenin va boshqa Sovet rahbarlarining asarlari ham saqlangan.

- Madaniy almashinuv: kutubxonalar mamlakatning turli burchaklaridan

kelgan asarlarni mahalliy aholiga taqdim etish orqali Sovet Ittifoqi ichidagi madaniy almashinuvni osonlashtirdi. Bu umumiy Sovet identifikatorini yaratishda yordam berdi.

Qiyinchiliklar va tsenzura:

- Tsenzura: Sovet hukumati universitet kutubxonalarida mavjud bo'lgan tarkibni qattiq nazorat qilib, faqat davlat mafkurasiga mos keladigan asarlarga kirishni ta'minladi. Bu cheklangan akademik erkinlik va sovet Ittifoqi bo'lmagan istiqbollarga kirish.

- Resurs cheklovlari: ularning ahamiyatiga qaramay, ko'plab kutubxonalar, ayniqsa, sovet Ittifoqining so'nggi yillarida etarli mablag ' etishmasligi, yangi kitoblarning etishmasligi va eskirgan to'plamlar kabi muammolarga duch kelishdi.

1918 yildan 1991 yilgacha bo'lgan davr Markaziy Osiyodagi universitetlar va kutubxonalar uchun o'zgaruvchan davr bo'ldi. Ushbu muassasalar ta'lim, madaniyatni saqlash va sovet mafkurasini targ'ib qilishda hal qiluvchi rol o'ynadi. Ular mintaqaning intellektual va madaniy hayotiga katta hissa qo'shgan bo'lsalar-da, ular tsenzura va mafkuraviy nazoratni o'z ichiga olgan Sovet tizimining cheklovlari doirasida ham ishladilar. Ushbu qiyinchiliklarga qaramay, universitetlar va ularning kutubxonalari Markaziy Osiyoning zamonaviy ta'lim va madaniy landshaftini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega edi.

Xulosalar

Sovet davrida Markaziy Osiyoda universitetlar va ularning kutubxonalarining tashkil etilishi mintaqaga doimiy ta'sir ko'rsatadigan hal qiluvchi rivojlanish edi. Ushbu muassasalar davlat nazorati va tsenzurasi oldida turgan qiyinchiliklarga qaramay, Markaziy Osiyoning intellektual va madaniy hayotini shakllantirishda muhim rol o'ynadi. Universitet kutubxonalari, xususan, mintaqaning postsovet rivojlanishida muhim rol o'ynaydigan ma'lumotli sinfning paydo bo'lishiga hissa qo'shgan muhim bilim va ta'lim markazlari bo'lib xizmat qildi. Ushbu tadqiqot natijalari universitet kutubxonalarining Markaziy Osiyo tarixidagi ahamiyatini ta'kidlaydi va ularning roli va merosini to'liq anglash uchun qo'shimcha tadqiqotlar o'tkazish zarurligini ko'rsatadi.

- Keyingi tadqiqotlar Markaziy Osiyoda universitet kutubxonalarining 1991 yildan keyingi rivojlanishini o'rganishi, ularning yangi siyosiy va ijtimoiy muhitga qanday moslashganligini o'rganishi kerak.

- Markaziy Osiyo va Sovet Ittifoqining boshqa mintaqalaridagi universitet kutubxonalari o'rtasidagi qiyosiy tadqiqotlar ushbu muassasalar duch keladigan noyob muammolar va imkoniyatlar haqida qimmatli tushunchalar berishi mumkin.

- Markaziy Osiyodagi universitet kutubxonalarining arxiv yozuvlarini bo'lajak tadqiqotchilar uchun ochiq bo'lishini ta'minlash uchun raqamlashtirish va saqlashni yanada kengroq amalga oshirish zarur.

Adabiyotlar.

1. Sodiqov H., Shamsuddinov R., Ravshanov P. va boshqa. O'zbekistonning yangi tarixi. -Toshkent: "Sharq", 2000. 464b.
2. Jo'rayev M., Nurillin R., Kamolov S. va boshqalar. K2. O'zbekiston sovet mustamlakachiligi davrida.-Toshkent: "Sharq", 2000. 688 b.
3. Oxunjonov E. Vatan kutubxonachiligi tarixi. - Toshkent, 2008 y.. Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti. 308 b.
4. Qarang: Yuldasheva M. Milliy madaniyat yo'lining mashaqqatlari. - Toshkent: 2007 O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.133b.
5. Jo'rayev M., Nurillin R., Kamolov S. va boshqalar. K2. O'zbekiston sovet mustamlakachiligi davrida. - Toshkent: "Sharq", 2000. 688 b.
6. Qarang: Народное образование в УзССР за 15 лет (1924-1934 гг). Т., 1939. 128 b.
7. Nurmuhamedova M. O'zbekistonda madaniy-ma'ifiy ishlar. "O'qituvchi" nashryoti. -Toshkent: 1993